

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ
ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ «ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της Ένταξης

Δια-Ιδρυματικό – Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος

Ελληνικής Φιλολογίας

του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης και του Ινστιτούτου Πληροφορικής και

Τηλεπικοινωνιών (Ι.Π.&Τ.) του Ε.Κ.Ε.Φ.Ε.

"Δημόκριτος"

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Θέμα:

Η Αναπηρία στον Αρχαίο Ελληνικό Κόσμο

Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια:

Ιωάννα Δρακάκη

A.M. 505

Υπεύθυνος Καθηγητής:

Σπυρίδων Κιοσσές

Αθήνα, 2023

Εισαγωγή

1.1 Πώς ερμηνεύεται η Αναπηρία στην Αρχαία Ελλάδα;

Στην Αρχαία Ελλάδα το ανθρώπινο σώμα εξυμνήθηκε μέσα από τις μορφές των αγαλμάτων. Η ελληνική τέχνη ενσάρκωσε το όνειρο του ιδανικού σώματος που πολλοί θέλησαν και θέλουν να μιμηθούν μέχρι σήμερα. Όμως ο τρόπος που η ιστοριογραφία ανά τους αιώνες ανέλυσε ένα τυπικό σώμα δημιούργησε σύγχυση και πολλά ερωτήματα. Ένα από αυτά ήταν, εάν αυτή η εικόνα ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα. Τα τελευταία χρόνια έχει ξεκινήσει μια συστηματική μελέτη κατά την οποία έχουν φωτιστεί πολλά ζητήματα του αρχαίου κόσμου. Ο Christian Laes υποστηρίζει ότι τα καλλιτεχνικά σώματα είναι ένας συνδυασμός των καλύτερων χαρακτηριστικών και όχι ένα πιστό αντίγραφο που συναντάμε σε έναν άνθρωπο στην καθημερινή ζωή. Αυτό φυσικά ήταν εις γνώσιν των Αρχαίων Ελλήνων και σκόπιμα δημιουργούσαν έργα που απέκλιναν από την πραγματικότητα. (Laes, 2020).

Τί γίνεται, λοιπόν, με ένα μη τυπικό σώμα που θα παρουσίαζε σωματικές και αισθητηριακές αδυναμίες; Πώς τις όριζαν και πώς τις αντιμετώπιζαν; Η προσπάθεια να υπάρξει ένας σαφής ορισμός για το τί είναι ένα μη τυπικό σώμα στην αρχαιότητα, δεν μπορεί να προσδιοριστεί εύκολα με σύγχρονους όρους. Η ιατρική επιστήμη περιλαμβάνει κατηγορίες που δεν μπορούν να συσχετιστούν με τον αρχαίο κόσμο. Επομένως είναι σημαντικό να δούμε το αρχαιοελληνικό λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται σε τέτοιες περιπτώσεις. Αρχικά σε έργο του Πλάτωνα, ο Κρίτωνας αναφερόμενος στον Σωκράτη λέει ότι δεν είχε φύγει σχεδόν ποτέ από την πόλη και ότι κυκλοφορούσε πολύ λιγότερο από τους τυφλούς και τους ανάπηρους. Με αφορμή αυτή την αναφορά, ο Laes προτείνει ότι ο όρος *ανάπηρος* χρησιμοποιείται ως μια ευρύτερη έννοια που προσδιορίζει ένα χρόνιο θέμα υγείας, χωρίς να διευκρινίζει σε ποιο σημείο του σώματος εντοπίζεται το πρόβλημα. “Κρίτων” (χωρίο 53 α):

οὐδεμίαν τῶν Ἑλληνίδων πόλεων οὐδὲ τῶν βαρβαρικῶν, ἀλλὰ ἐλάττω ἐξ αὐτῆς ἀπεδήμησας ἢ οἱ χωλοὶ τε καὶ τυφλοὶ καὶ οἱ ἄλλοι ἀνάπηροι·

Επόμενος όρος είναι το ρήμα *πηρώω* που σημαίνει κάνω κάποιον ανάπηρο ή ακρωτηριάζω. Ο Πλάτωνας περιγράφοντας τη νομοθεσία στην ιδανική πόλη αναφέρει ότι το χειρότερο έγκλημα είναι η ανθρωποκτονία, ενώ δεύτερα κατατάσσει τα τραύματα και τους ακρωτηριασμούς από τα τραύματα. Και σε αυτή την περίπτωση ο όρος εκφράζει μια μόνιμη κατάσταση, πολύ πιο σοβαρή από μια ασθένεια. (Laes, 2020). “Νόμοι” (χωρίο 9. 874 ε)

τραύματα δὴ καὶ πηρώσεις ἐκ τραυμάτων τά γε δεύτερα μετὰ θανάτους

Επίσης το επίθετο *αδύνατος* αναφέρεται στους ανθρώπους με αναπηρία που είναι αναγνωρισμένοι από την Αθηναϊκή Βουλή να λαμβάνουν επίδομα. (Rose, 2003) Στον

Αισχίνη πληροφορούμαστε για μια δικαστική διαμάχη, στην οποία ο Τίμαρχος κατηγορείται ότι σταμάτησε να δίνει την οικονομική βοήθεια στο τυφλό θείο του. Αισχίνης “Κατά Τιμάρχου” (χωρίο 1. 103):

καὶ τὸ τελευταῖον, ὁ καὶ δεινότατον, ἀπολειφθέντος τοῦ πρεσβύτου τῆς γιγνομένης τοῖς ἀδυνάτοις δοκιμασίας, καὶ ἰκετηρίαν θέντος εἰς τὴν βουλὴν ὑπὲρ τοῦ μισθοῦ, βουλευτῆς ὧν καὶ προεδρεύων ἐκείνην τὴν ἡμέραν, οὐκ ἤξιωσεν αὐτῷ συνειπεῖν, ἀλλὰ περιεΐδεν ἀπολέσαντα τὸν τῆς πρυτανείας μισθόν.

1.2 Πώς ερμηνεύεται η Αναπηρία στην Σύγχρονη εποχή;

Σύμφωνα με μια έρευνα του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας το 2011 το ποσοστό των ανθρώπων που κατατάσσονται ως ανάπηροι ανέρχεται στο 15%. Γίνεται σαφές ότι ο αριθμός αυτός αποτελεί μια σημαντική μερίδα του παγκόσμιου πληθυσμού, η οποία χρειάζεται να διερευνηθεί περαιτέρω για να κατανοηθούν οι κατηγορίες που περιλαμβάνονται. (Adams, 2021). Οι σύγχρονες μελέτες έχουν καταλήξει ότι ο όρος αναπηρία διαμορφώθηκε με διαφορετικό τρόπο ανάλογα την χρονική περίοδο και το πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο αναλύθηκε. Για παράδειγμα το 1980 οι έρευνες κατευθύνθηκαν σε κοινωνιολογικά δεδομένα ενώ το 1990 δόθηκε βάση στη φυλή, στην εθνικότητα και στο φύλο. (Laes, 2017)

Σήμερα η αναπηρία καθορίζεται από κοινωνικούς και πολιτιστικούς παράγοντες αλλά ταυτόχρονα διαχωρίζεται από τον όρο βλάβη ή περιορισμός, ο οποίος βασίζεται σε βιολογικά χαρακτηριστικά. Δηλαδή εάν κάποιος γεννηθεί με κάποιο περιορισμό π.χ. δεν μπορεί να περπατήσει, τότε οι κοινωνικές συμβάσεις θα καθορίσουν αν το άτομο αυτό θα θεωρηθεί ανάπηρο και αν θα ενσωματωθεί ως ενεργό μέλος. (Laes, 2017)

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας έχει καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η αναπηρία αποτελείται από τρία διαφορετικά αλλά παράλληλα αλληλένδετα στοιχεία. Το πρώτο είναι η *βλάβη/περιορισμός* σε κάποια φυσιολογική, ανατομική ή ψυχολογική λειτουργία του ανθρώπου. Δεύτερον είναι η *ανικανότητα* που ισοδυναμεί με τη μερική ή ολική απώλεια στην δυνατότητα εκτέλεσης μιας δραστηριότητας με συγκεκριμένο τρόπο. Τρίτον είναι η *μειονεξία/αναπηρία* που αντιστοιχεί στην απώλεια ή στον περιορισμό των ευκαιριών που λαμβάνουν οι άνθρωποι στην επιθυμία τους να συμμετέχουν ισότιμα στην κοινωνική ζωή.

Στη συνέχεια ο Π.Ο.Υ. προχώρησε σε επιπλέον ανάλυση του όρου αναπηρία, ώστε να κάνει ξεκάθαρό ότι πρόκειται για ένα σύνθετο φαινόμενο, το οποίο εκφράζεται από την αλληλεπίδραση των χαρακτηριστικών του ανθρώπινου σώματος και των χαρακτηριστικών της κοινωνίας, στην οποία είναι μέλος. Σύμφωνα με αυτό λοιπόν, η αναπηρία εξαρτάται από:

Βιβλιογραφία

Αντσακλής, Α., Αναστασάκης, Ε., (2010). Εκλεκτική μείωση στις πολύδυμες κηφίσεις, *Ελληνικό Περιοδικό Γυναικολογίας και Μαιευτικής*, 9(3), 97-107.

Dawe, R.D., (1991). *Σοφοκλής, Οιδίπους Τύραννος*, μετάφραση: Γ.Α. Χριστοδούλου, Αθήνα.

Κεφαλίδου, Ε., (2017). «Αναπηρία και η Δυσμορφία στην Ελληνική Αγγειογραφία από την Ύστερη Γεωμετρική έως την Ύστερη Κλασική Περίοδο», στο: Π. Σουκάκος, Α. Γκάρτζιου-Τάττη, Μ. Πασχόπουλος (επιμ.), *Υβριδικά και ιδιότυπα όντα. Αποκλίσεις από την «κανονικότητα» στην Αρχαία Ελληνική Μυθολογία και στη Σύγχρονη Ιατρική*, Ιωάννινα, 55-67.

Πλάντζος, Δ., (2011). *Ελληνική Τέχνη και Αρχαιολογία 1100-30 π.Χ.*, ΚΑΠΟΝ.

Πλάντζος, Δ. (2014). *Οι Αρχαιολογίες του Κλασικού, Αναθεωρώντας τον εμπειρικό κανόνα*, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, Αθήνα.

Ρουμπή, Α., (2012). «Γλωσσάριο των μουσικών οργάνων της ελληνικής αρχαιότητας», στο: Α. Γουλάκη-Βουτυρά (επιμ.), *Ελληνικά Μουσικά Όργανα, Αναζητήσεις σε εικαστικές και γραμματειακές μαρτυρίες*, Θεσσαλονίκη, 173-197.

Σουκάκος, Π., Γκάρτζιου-Τάττη, Α., Πασχόπουλος, Μ., (2017). *Υβριδικά και Ιδιότυπα όντα – Αποκλίσεις από την <<κανονικότητα>> στην Αρχαία Ελληνική Μυθολογία και στην Σύγχρονη Ιατρική*. Ιατρικές εκδόσεις Κωνσταντάρας.

Τσιαφάκη, Δ., (1998). *Η Θράκη στην αττική εικονογραφία του 5ου αιώνα π.Χ. Προσεγγίσεις στις σχέσεις Αθήνας και Θράκης*, Μορφωτικός Όμιλος Κομοτηνής - Κέντρο Θρακικών Μελετών.

Adams, A., (2016). "Developmental Defects in Ancient Context—Causations of Cleft Palate in the Athenian Agora." Master's thesis, *University of Waterloo*.

Adams, E., (2021). *Disability Studies and the Classical Body. The forgotten other*. Routledge

Ahlberg-Cornell, G., (1992). *Myth and Epos in Early Greek Art. Representation and Interpretation*, Jonsered.

- Ammerman, R. M., (2007). "Children at Risk: Votive Terracottas and the Welfare of Infants at Paestum." *Hesperia Supplements*, 41, Constructions of Childhood in Ancient Greece and Italy, 131-151.
- Ashrafian, H., (2004). The death of Alexander the Great – A spinal twist of fate, *Journal of the History of the Neuroscience*, 13(2), 105-123.
- Beazley, J., (1986). *The Development of Attic Black-Figure*. Berkeley
- Bell, M., Teebi, AS., (1995). Autosomal dominant idiopathic scoliosis? *Am J Med Genet*, 55,112.
- Blondé, F., Villard L., (1992). "Sur quelques vases presents dans la Collection Hippocratique: confrontation des données littéraires et archéologiques." *Bulletin de correspondance hellénique*, 116 (1), 97-117.
- Bobou, O., (2015). *Children in the Hellenistic World: Statues and Representation*. Oxford, Oxford University Press.
- Brize, P., (1980). *Die Geryoneis des Stesichoros und die frühe griechische Kunst*. Würzburg.
- Burford, A., (1972). *Craftsmen in Greek and Roman Society*. Bristol: Thames and Hudson.
- Buxton, R., (2013). "Blindness and Limits: Sophokles and the logic of Myth", στο: R. Buxton (επιμ.), *Myths and Tragedies in their Ancient Greek Contexts*, Οξφόρδη, 173-200.
- Carter, J., (1972). The Beginning of Narrative Art in the Greek Geometric Period. *BSA*, 67, 25-58.
- Cohen, B., (1992). "Polyphemos", στο: D. Buitron κ.ά. (επιμ.), *The Odyssey and Ancient Art, An Epic in Word and Image*, Νέα Υόρκη, 31-73.
- Conderman, C., P., (2016). "Cleft Lip and Palate." στο: Brian J.-F. Wong, Michelle G. Arnold, and Jacob O. Boeckmann, επιμ. *Facial Plastic and Reconstructive Surgery: A Comprehensive Study Guide*. Switzerland: Springer.
- Constantinidou, S., (2010). "The Light Imagery of Divine Manifestation in Homer" στο: M. Christopoulos (επιμ.), *Light and Darkness in Ancient Greek Myth and Religion*, Plymouth, 167-180.
- Coo, L., (2013). *A Tale of Two Sisters: Studies in Sophocles' Tereus*, *Transactions of the American Philological Association*, 143, 349–384.
- Dahm, M., K., (2007). Not Twins at All: The Agora Oinochoe Reinterpreted. *Hesperia* 76(4), 717-730.

Dasen, V., (2003). Les amulettes d'enfants dans le monde gréco-romain. *Latomus* T. 62, Fasc. 2 (Avril-Juin), 275-289.

Dasen, V., (2005). Blessing or portents? Multiple births in ancient Rome, (εκδ.) *Hoping for continuity. Childhood, education and death in Antiquity and the Middle Ages* (σελ. 61-73). *ActaInstRomFin* 33.

Devereux, G., (1973). The Self-blinding of Oedipus in Sophocles: Oedipus Turannus, *JHS*, vol.XCIII, 36-49.

Diodorus Siculus. Diodorus of Sicily in Twelve Volumes with an English Translation by C. H. Oldfather. (1989). Vol. 4-8. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, London.

Faraone, C. A., (2012). "Vanishing Acts on Ancient Greek Amulets: From Oral Performances to Visual Design." *Bulletin of the Institute of Classical Studies. Supplement*, No. 115: iii, v, vii-ix, xi-xii, 1-15, 17-33, 35-49, 51-85, 87, 89, 91-101, 103-105.

Ferrari, G., (1986). Eyecup. *Revue archéologique*. 1, 5–20.

Ferrence, S., Bendersky, G., (2005). Deformity in the "Boxing boy". *Perspectives n Biology and Mrdicine*, 48(1), 105-123.

Fitzpatrick, D., (2001). Sophocles' "Tereus". *The Classical Quarterly*, 51 (1), 90-101.

Garland, R., (1999). *Oxford Classical Dictionary*. Oxford, Oxford University Press.

Garland, R., (2013). "Children in Athenian Religion." In *The Oxford Handbook of Childhood and Education in the Classical World*, ed. Judith Evans Grubbs and Tim Parkin, 207-226. Oxford, Oxford University Press.

Golden, M., (2015). *Children and Childhood in Classical Athens*. 2nd ed. Baltimore, Johns Hopkins University Press.

Grmek, M., Gourevitch D., (1998). *Les Maladies dans L'Art Antique*. Paris: Fayard.

Grethlein, J., (2015). Vision and reflexivity in the Odyssey and early vase-painting, *World & Image*, 197-212.

Gourevitch, D., Jacques C., (1992). Femme nourrissant son enfant au biberon. *Antike Kunst* 35. Jahrg., H. (1), 78-81.

Hadzisteliou-Price, T., (1969). The Type of the Crouching Child and the 'Temple Boys.' *The Annual of the British School at Athens*, 64, 95-111.

Hadzisteliou-Price, T., (1978). *Kourotrophos: Cults and Representations of the Greek Nursing Deities*. Leiden, E.J. Brill.

- Hartofilakidis, G., Papathanasiou, B.T., (1972). Orthopaedics in Ancient Greece. *Clin Orthop*, 88, 308-312.
- Hodkinson, S., Morris, I. M, (2012) *Sparta in Modern Thought: Politics, History and Culture*. The Classical Press of Wales.
- Horstmanshoff, M., (2012). Disability and rehabilitation in the Graeco-Roman World, *BAR* 2, 1-9.
- Kang, Sok-Leng, Chidambara S. N., Wilf K., (2012). Mortality Among Infants Born With Orofacial Clefts in a Single Cleft Network. *The Cleft Palate-Craniofacial Journal*, 49 (4), 508-511
- Kiilerich, B., (1988). Bluebeard – a snake-tailed Geryon?, *OpAth*, 17(8), 123-136.
- King, C. (1977). Another set of “Siamese” twins in Attic Geometric Art. *AJA*, 72 (2), 213.
- Laes, C., (2008). Learning from Silence: Disabled Children in Roman Antiquity. *Arctos* 42, 85-122
- Laes, C., (2017). *Disability in Antiquity*, New York, Routledge
- Laes, C., (2020). *A Cultural History of Disability in Antiquity*. Bloomsbury Publishing PLC
- Létoublon, F., (2010). “Blind People and Blindness in Ancient Greek Myth”, στο: M. Christopoulos (επιμ.), *Light and Darkness in Ancient Greek Myth and Religion*, Plymouth, 167-180.
- LiDonnici, L. R., (1995.) *The Epidaurian miracle inscriptions: text, translation, and commentary*. Atlanta: Scholars Press.
- Liston, M. A., Day, L. P., (2009). “It Does Take a Brain Surgeon: A Successful Trepanation from Kavousi, Crete.” *Hesperia Supplements*, Vol. 43, New Directions in the Skeletal Biology of Greece, 57-73.
- Liston, M. S., Rotroff., (2013) “Babies in the Well: Archaeological Evidence for Newborn Disposal in Hellenistic Greece.” In Judith Evans Grubbs and Tim G.Parkins, eds. *The Oxford Handbook of Childhood and Education in the Classical World*, New York, Oxford University Press, 62-82.
- McNeal, R. A., (1988). The Brides of Babylon: Herodotus 1.196. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, Bd. 37, H. 1 (1st Qtr.), 54-71.

March, J., (2000) "Vases and Tragic Drama: Euripides' Medea and Sophocles' lost Tereus", στο: Rutter, K.N., Sparkes, B.A. (επιμ.), *Word and Image in Ancient Greece*, Εδιμβούργο, 119-139.

Marketos, S., Skiadas, P., (1999). Hippocrates The Father of Spine Surgery. *Historical Persepctive*, 24(13), 1381-1389.

Mossman, J., (1997). *Plutarch and his intellectual world: essays on Plutarch*. London: Duckworth.

Nadari, S., Andalakar, N., Benzel, E., (2007). History of spine biomechanics part I – The pre Greco-Roman, Greco-Roman, and Medieval roots of spine biomechanics. *Neurosurgery*, 60(2), 382-390.

Nichelli, P., (2016). Consiousness and Aphasia", στο: S. Laureys, O. Gosseries, G. Tononi (επιμ.), *The Neurology of Consiousness*, Λονδίνο, 379-391.

Olsen, B. A., (1998). Women, Children, and the Family in the Late Aegean Bronze Age: Differences in Minoan and Mycenaean Constructions of Gender. *World Archaeology*, 29 (3), 380-392.

Ortner, D. J., (2003). *Identification of Pathological Conditions in Human Skeletal Remains*. Second Edition. New York: Academic Press.

Osborne, R., (2011). *The History Written on the Classical Greek Body*. Cambridge University Press.

Papadopoulos, J., K. (2003). *Ceramicus Redivivus: The Early Iron Age Potters' Field in the Area of the Classical Athenian Agora*. *Hesperia* Supplement 31. Princeton: American School of Classical Studies at Athens.

Paradiso, A., (2017). Spartan Suspicions and the Massacre, Again. *Araucaria. Revista Iberoamericana de Filosofía, Política y Humanidades*, 19 (37), 257-269.

Patterson, C., (1985). Not Worth the Rearing': The Causes of Infant Exposure in Ancient Greece. *Transactions of the American Philological Association*, 115, 103-123.

Ralph, J., (1990). Roman Doctors and Their Instruments: Recent Research into Ancient Practice. *Journal of Roman Archaeology* 3, 12.

Richter, G., Smith, R., (1984). *The Portraits of the Greeks*, New York.

Robertson, C. M., (1969). Geryoneis: Stesichorus and the Vase-Painters. *CQ* 19, 207-221.

- Rose, M. L., (2003). *The Staff of Oedipus: Transforming Disability in Ancient Greece*, University of Michigan Press.
- Rose, M. L., (2017). "Ability and Disability in Classical Athenian Oratory." In *Disability in Antiquity*, ed. Christian Laes, 139-153. New York, Routledge.
- Vasiliadis, Elias S, Grivas, Theodoros B, Kaspiris, Angelos. (2009, February 25), *Historical overview of spinal deformities in ancient Greece*. BMC Musculoskeletal Disorders.
- Segal, C., (1981). *Tragedy and civilization: An interpretation of Sophocles*, Harvard University Press
- Skoog, T., (1969). A Head from Ancient Corinth. *Scandinavian Journal of Plastic and Reconstructive Surgery* 3 (1), 49-53.
- Snodgrass, A., (1998). *Homer and the Artists. Text and Picture in early Greek Art*. Cambridge University Press.
- Spencer, R., (1996). Anatomic description of conjoined twins: a plea for standardized terminology, *Journal of Pediatric Surgery*, 31(7), 941-944.
- Spitz, L., (2001). Conjoined twins. *Current Pediatrics*, 11, 386-389.
- Stillwell, A. N. (1952). *Corinth Volume XV, Part 2. The Potter's Quarter: the Terracottas*. Princeton: American School of Classical Studies at Athens.
- Tatti-Gartziou, A., (2010). «Blindness as Punishment», στο Menelaos Chistopoulos, Efimia D. karakantza, Olga Levaniouk, Lanham 2010, *Light and Darkness in Ancient Greek and Roman Mythology and Religion*, Lanham, 181-190
- Themelis, P., (1985). Καιάδας. *Archaologia*, 15, 55-60.
- Xarchas, KC., Bourandas, J., (2003). Injuries and Diseases of the Spin in Ancient Times, 28(13), 1481-1484.
- Yves, V., O., (1980). *Speech and Speech Disorders in Western Thought before 1600*. Greenwood Press.
- Ziskowski, A., (2012). Clubfeet and Kypselids: Contextualizing Corinthian Padded Dancers in the Archaic Period. *The Annual of the British School at Athens*, 107, 211-232.
- International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF) [International Classification of Functioning, Disability and Health \(ICF\) \(who.int\)](http://www.who.int/classifications/icf/)